

*Т. Є. Мяскова
Інститут загальної та неорганічної хімії
ім. В. І. Вернадського НАН України
м. Київ*

ПЕРЕДАЧА БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА ДО ФОНДІВ ВСЕНАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

У 1927 р. до Всенародної бібліотеки України (ВБУ) була передана одна з найбільших бібліотек України – бібліотека Університету св. Володимира, яка була заснована у 1834 р. разом з самим Університетом і мала на початок 1927 р. фонд, що налічував понад 500 тис. томів¹.

Пригадаємо історичні події, які цьому передували. 23 квітня 1919 р. Університет св. Володимира, до складу якого були приєднані Київський географічний інститут, Київський юридичний інститут, Вищі жіночі курси та деякі інші установи, отримав офіційну назву “Київський університет”. У серпні 1919 р. денікінці відновили колишню назву університету. 16 грудня 1919 р. радянська влада знову повернула цьому учбовому закладу назву “Київський університет”. У квітні 1920 р. на базі медичного факультету Київського університету і раніше самостійних Українського державного університету та Жіночого медичного інституту було створено Інститут охорони здоров’я. 20 липня 1920 р. на базі ліквідованого Київського університету на підставі заклику Вищої наукової ради при Управлінні вищих шкіл та за розпорядженням Наркомосвіти УРСР відкрили Київський вищий інститут народної освіти ім. Драгоманова (ВІНО). Університетська бібліотека автоматично стала бібліотекою ВІНО. У жовтні 1920 р. Державний зуболікувальний інститут приєднався до Інституту охорони здоров’я як одонтологічний факультет. У грудні 1920 р. Інститут охорони здоров’я став Київською державною медичною академією з двома факультетами – медичним та одонтологічним. 13 грудня 1921 р. Київську державну медичну академію за новим положенням про вищі учбові заклади було перейменовано в Київський медичний інститут. У 1925 р. за рішенням Укрпрофосвіти весь п’ятий медичний відділ колишньої університетської бібліотеки, який містив книги, починаючи від 1894 р. у кількості 25 тис. томів,

був переданий до Київського медичного інституту. З 1926 р. по 1930 р. ВІНО мав назву Київського інституту народної освіти (КІНО)².

У 1925–1927 рр. вирішувалася подальша доля колишньої університетської бібліотеки. Новостворені Київський медичний та Київський геологічний інститути претендували відповідно на медичний (понад 150 тис. томів) та геологічний (до 50 тис. томів) відділи університетської бібліотеки. На рукописні матеріали претендував Центральний архів. З іншого боку, КІНО, в приміщенні якого знаходилася бібліотека колишнього університету, був не проти отримати весь фонд останньої³.

На засіданні президії Укрнауки від 5 вересня 1925 р. пунктом 13 на порядку денному стояло питання про подальшу долю бібліотеки Інституту народної освіти. Було вирішено за доцільне об'єднати книжкові фонди Всенародної бібліотеки та бібліотеки колишнього університету і підготувати будинок для колишньої університетської бібліотеки. Для цього було складено авторитетну комісію, до якої увійшли представники Укрнауки, Укрпрофосвіти, Київського вищого інституту народної освіти, Київського медичного інституту, Київського інституту народного господарства та Київського виконкому. Комісія на місці вирішувала питання про найкращу організацію роботи цих бібліотек (ВБУ та ВІНО. – *Т.М.*). На комісії було визнано необхідність передачі бібліотеки колишнього Київського університету до ВБУ без розпорощення⁴. Було вирішено, що через те, що Київський медичний інститут, Інститут народної освіти, Київський інститут народного господарства та інші подібні заклади є вищими навчальними, а не суто науковими установами, – для виконання своїх завдань ці заклади можуть користуватися послугами наукових бібліотек. Провідними науковими дослідженнями в Україні займаються не вищі учбові заклади, а Академія наук та науково-дослідні кафедри, які підпорядковуються Академії. ВБУ як національна бібліотека України становить книжкову базу для роботи Академії наук, науково-дослідних кафедр, отже є головною бібліотекою для наукової роботи в УРСР. Для цього, констатувала комісія, їй потрібно мати якомога повніший науковий відділ. На той час у ВБУ вже було зібрано значну кількість наукових книг, але за об'єктивних причин ще не було створено повного систематизованого наукового фонду. Між тим наукові відділи бібліотеки колишнього університету (найбільший серед яких медичний – 165 тис. томів) містили переважно книги суто наукові, і лише невелику частку серед них становили книги навчального характеру. Разом з тим, серед цих книжок були й такі, що мали винятково історичну цінність і не могли використовуватися у навчальному процесі означених інститутів. Крім того, в Україні існували

й інші навчальні установи, які займались науковими проблемами. Перевага у спадкоємництві бібліотеки колишнього Університету св. Володимира була віддана Всенародній бібліотеці України. Це було зроблено з ряду причин: тому, що на той час вона була науковою читальнею зі зручним графіком роботи, працювала протягом цілого дня як ніяка з інших бібліотек м. Києва, була загальнодоступною. Так, студенти Медичного інституту користувалися її фондами навіть більше, ніж власними: 1061 абонент ВБУ були студентами Медичного інституту, тоді як бібліотекою Медичного інституту користувалися лише 960 абонентів. Президія Укрнауки погодилась з висновками комісії і вирішила винести на колегію Народного комісаріату освіти (НКО) питання про добудову нового приміщення ВБУ та передачу їй фондів бібліотеки колишнього університету⁵. Відразу ж було створено комісію з представників Київського інституту народної освіти, Київського медичного інституту, Київського інституту народного господарства, Всеукраїнської Академії наук для проведення аналізу фондів колишньої університетської бібліотеки, підготовки проекту виділення допоміжних бібліотек для вищезгаданих інститутів та розподілу майна. Це питання було вирішено внести на остаточне затвердження до НКО⁶.

26 серпня 1926 р. рішенням колегії НКО УРСР було затверджено передачу бібліотеки колишнього університету до Всенародної бібліотеки України⁷. Для кращої організації роботи по передачі вищезгаданої бібліотеки була створена паритетна комісія під назвою “Комісія для розгляду питання про об’єднання бібліотеки колишнього Київського університету з Всенародною бібліотекою України при Всеукраїнській Академії наук”, постійними представниками якої були: Київський окружний інспектор народної освіти П.М. Лукашенко, ректор Інституту народної освіти С.М. Семко, завідувач бібліотекою того ж інституту О.А. Назаревський, президент Всеукраїнської Академії Наук, академік В.І. Липський, директор Всенародної бібліотеки України С.П. Постернак, заступник директора цієї ж бібліотеки В.Ф. Іваницький, голова бібліотечної комісії Київського медичного інституту, професор Г.А. Шкавера, завідувач бібліотекою того ж інституту Л.А. Гельфанх і завідувач бібліотекою Київського інституту народного господарства Д.П. Теремець⁸. На засіданні комісії було прийнято постанову, згідно з якою п’ятий медичний відділ колишньої університетської бібліотеки став підручною бібліотекою Київського медичного інституту. Вищезгадана комісія прийняла постанову, згідно з якою колишня бібліотека Університету св. Володимира разом з усіма фондами вилучалася зі складу бібліотеки КІНО і передавалась до ВБУ як її філія. Для бібліотеки КІНО

виділялася з усіх книжкових фондів допоміжна бібліотека, яка відповідала б сучасним завданням Інституту. Бібліотечне майно розподілялося пропорційно до розподілу бібліотечного фонду, а штат передавався до ВБУ. У КІНО залишилось тільки декілька працівників. Бюджет бібліотеки КІНО розподілявся між ВБУ та бібліотекою КІНО відповідно до потреб обох бібліотек. Постанова стосувалась і побудови нового приміщення для фундаментальної бібліотеки колишнього університету. Для цього планувалось заручитися допомогою НКО та Київського окружного виконавчого комітету. До завершення побудови нового приміщення для колишньої університетської бібліотеки остання лишалася в приміщенні КІНО, яким тимчасово безкоштовно користувалася ВБУ. Згідно з постановою було вирішено виконати скорочену вибіркочу перевірку бібліотечних фондів, на всі відсутні в бібліотеці книжки повинні були складатися відповідні акти. Терміном переходу бібліотеки КІНО під адміністрування ВБУ вважався час одержання відповідної постанови Вищих шкіл колеґії НКО. На засіданнях комісії неодноразово виступали працівники Медичного та Геологічного інститутів (за клопотанням академіка П.А. Тутковського, підтриманим Укрнаукою) з проханням передати книги відповідних галузей у їхні бібліотеки. Особливо наполягали на цьому працівники Медичного інституту (в особі завідуючого бібліотекою Л.А. Гельфанха), які крім вже переданого п'ятого відділу бажали б отримати всі медичні книги студентського відділу, дисертації, основні медичні твори останніх десятиріч XIX ст., один примірник дублетів з природничих наук, медичні книги, примірники яких вже малися у ВБУ, та ті, що надходили на адресу "Бібліотека університету", і ті, які не були повернуті абонентами п'ятого відділу бібліотеки КІНО. Проте всі ці прохання відхилялися Паритетною комісією: було вирішено передати бібліотеку колишнього університету у якомога повнішому складі⁹.

Згідно з постановою Спільного зібрання ВУАН члени комісії створили паритетну підкомісію порівну з представників КІНО та ВБУ. Їй було доручено розробити проект передачі бібліотеки колишнього Університету св. Володимира до ВБУ і виділення підручної бібліотеки для КІНО. Підкомісія вирішувала питання про належність книжок до обох бібліотек (КІНО та ВБУ). За результатами роботи паритетної підкомісії та за підтримкою ВУАН було розроблено питання про розподіл фондів бібліотеки колишнього університету. КІНО, в особі своїх представників, дав згоду на передачу бібліотеки до ВБУ без розпорошення. Для своєї професури та студентів представники КІНО обумовили право на найбільше сприяння з боку ВБУ щодо користування фондом колишньої університетської бібліотеки. КІНО подав список книг з цієї бібліотеки, які все ж хотів залишити

за собою. Після ряду засідань паритетної комісії на кінець 1927 р. було остаточно завершено поділ книжкових фондів колишньої університетської бібліотеки між КІНО та ВБУ.

До ВБУ передавались:

- фундаментальна бібліотека Університету св. Володимира, яка містила книжки з усіх галузей знань включно до осені 1920 р. (часу юридичного оформлення КІНО);

- колекції, що надійшли до бібліотеки Університету св. Володимира до осені 1920 р. (заперечення виникло тільки стосовно колекції професора Київського університету М.П. Дашкевича, яка все ж таки згодом також потрапила до ВБУ), а також деякі колекції, що надійшли до бібліотеки після 1920 р., а саме: а) духовної семінарії (книжки і рукописи); б) професора Лапинського; в) Статистичного кабінету; г) студентів-юристів; д) Юридичного кабінету; е) Юридичного товариства.

- нерозібрані книги;

- усі комплекти журналів, рукописи, газети (згодом за постановою ВУАН газети розподілили за принципом найдоцільнішого використання);

- видання, які були продовженням колекцій, серій університетської бібліотеки;

- дисертації;

- видання Академій наук, наукових установ, якщо вони не були куплені чи подаровані КІНО;

- частина книжок студентського відділу бібліотеки колишнього університету (книжки до 1875 р.);

- всі каталоги та інвентарні книги.

З цих фондів КІНО дозволялося виділити певну частину документів, потрібних для навчальної роботи. Планувалося відшкодувати витрати КІНО на ремонт книжок, оправ тощо. У фондах КІНО залишались:

- книги, які були йому подаровані чи куплені, а також окремі збірки, що увійшли до складу фондів колишньої університетської бібліотеки з осені 1920 р.: бібліотеки колишніх Київських вищих жіночих курсів, Українського державного університету, Педагогічного музею, залишки бібліотеки Фребелівського інституту, колекція Слов'янського благодійного товариства;

- частина книжок студентського відділу бібліотеки колишнього університету (книжки, починаючи від 1876 р.), за винятком відділів філософії, богослов'я і медичного, що передавався до Київського медичного інституту, а також дублетів, триплетів і юридичних книг, що передавались до Київського інституту народного господарства;

- бібліотеки семінарів і кабінетів, які не були утворені з основних фондів колишньої університетської бібліотеки;

– довідковий відділ, за винятком книг з бібліотекознавства та книгознавства (згідно з директивою Спільного зібрання ВУАН довідковий відділ було розподілено між КІНО та ВБУ за принципом найдоцільнішого використання, так само як газети та дублети)¹⁰.

Штат та майно бібліотеки колишнього університету було розподілено пропорційно до розподілу бібліотечних фондів. У результаті такого розподілу до ВБУ перейшло 16 працівників, зокрема і директор бібліотеки колишнього університету В.О. Кордт. У бібліотеці КІНО залишилось 5 працівників. За КІНО були залишені шафи, які були капітально прилаштовані до стін, частина шаф студентського відділу (25 %). Всі полиці і решта шаф (75 %) передавалися до ВБУ. Столи і стільці розподілили так: 40 % – залишалось в бібліотеці КІНО, 60 % – передавалось до ВБУ¹¹. Слід зазначити, що серед переданого майна до ВБУ тоді потрапили шафи з бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, які самі по собі становили значну історичну цінність. Для отримання цих шаф була створена спеціальна “Комісія у справі шаф з королівської бібліотеки”, до якої входили представники ВБУ та Київський інспектор охорони пам’яток культури Ф. Ернст¹².

За даними представників ВБУ, у 1927 р. було отримано майже 500 тис. з 700 тис. томів, які були в бібліотеці колишнього університету. Потрібно зазначити, що остання перевірка фондів університетської бібліотеки була зроблена між 1866 і 1870 рр., при цьому було перевірено близько 100 тис. томів, а решта – 600 тис. – ніколи не перевірялась. З 24 жовтня 1927 р. почався розподіл та переїзд бібліотечних фондів колишньої університетської бібліотеки до нового приміщення по бульв. Шевченка. Передача та перевірка фондів проводилася скорочено, на вибір: спочатку колекції, а потім основні відділи¹³.

На засіданні Ради ВБУ у грудні 1927 р. були затверджені правила користування бібліотекою колишнього університету, згідно з якими всі абоненти ВБУ та викладачі КІНО мали право користуватися фондами. Право бути абонентом надавалось всім особам та інституціям, які могли бути абонентами основної бібліотеки ВБУ, семінарам, кабінетам, викладачам та студентам КІНО. За цими правилами академікам видавалось до 30 книжок на 6 місяців, штатним співробітникам ВУАН, головам науково-дослідних кафедр та секцій, керівникам науково-дослідних інститутів – до 30 книжок на 6 місяців, але в разі, коли є ще претенденти на ці книги – то на 1 місяць. Всім штатним і позаштатним співробітникам ВБУ книги видавались на 6 місяців. Окремі правила було створено для представників КІНО: його професорам та викладачам видавалось до 30 книжок на 6 місяців при відсут-

ності інших претендентів і на 1 місяць при їх наявності; кабінетам та семінарам КІНО надавався колективний абонемент на 1 тримістр, студентам, яким книжки потрібні були для наукової роботи – до 5 книжок на 2 тижні (причому видавалися книжки тільки починаючи з 1850 року видання)⁴.

На початок 1930 р. вся отримана частина фонду бібліотеки колишнього Університету св. Володимира, яка складалася з 484796 од. зб., була упорядкована співробітниками ВБУ¹⁵.

¹ Колесник Е.А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР.– К., 1988.– С. 5.

² Колесник Е.А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР.– С. 1; Киевский университет, 1834–1984.– К., 1984.– С. 54, 56; 125 лет Киевского медицинского института.– К., 1966.– С. 21; Арх. Вищих органів держ. влади та упр. України, ф. 166, оп. 4, од. зб. 286, арк. 39–41.

³ Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1918–1941.– К., 1998.– С. 156–157.

⁴ Архів Вищих органів держ. влади та упр. України, ф. 166, оп. 1, од. зб. 500, арк. 11–14.

⁵ Арх. НБУВ, оп., од. зб. 62, арк. 213–213 зв., 216.

⁶ Арх. Вищих органів держ. влади та упр. України, ф. 166, оп. 1, од. зб. 500, арк. 77.

⁷ Колесник Е.А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки АН УССР.– С. 5.

⁸ Арх. НБУВ, оп.1, од. зб. 187, арк. 1.

⁹ Там само, арк. 2–13 зв, 17, 25.

¹⁰ Там само, арк. 3, 5, 7, 45.

¹¹ Там само, арк. 44 зв.

¹² Там само, арк. 46.

¹³ Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1918–1941.– С. 158; Арх. НБУВ, оп. 1, од. зб. 187, арк. 29, 42, 48.

¹⁴ Арх. НБУВ, оп. 1, од. зб. 140, арк. 78.

¹⁵ Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1918–1941.– С. 182.